

SAVONIA

<

■ OPINNÄYTETYÖ - AMMATTIKORKEAKOULUTUTKINTO
SOSIAALI-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-ALA

KUUNTELE KATSEELLA, TUNNE KÄSILLÄ

Aistikansio Savolanniemen palvelukodille

TEKIJÄ/T: Anniina Haataja

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala		
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn tekijä(t) Anniina Haataja		
Työn nimi Kuuntele katseella, tunne käsillä, Aistikansio Savolanniemen palvelukodille.		
Päiväys 30.1.2014	Sivumäärä/Liitteet	27/29
Ohjaaja(t) Auli Ratinen		
Toimeksiantaja/Yhteistyökumppani(t) Savon vammaisassuntosäätiö, Savolanniemen palvelukoti		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyö on toiminnallinen kaksiosainen opinnäytetyö ja sen tavoitteena oli tehdä Savolanniemen palvelukodille heidän asukkaistaan aistikansio. Kansioon on kerätty asukkaiden aistipulmat, teoria tietoa aisteista sekä valokuvattu palvelukodin aistivälineistöä. Opinnäytetyön ensimmäinen osa koostuu raportointiosuudesta ja toinen osa opinnäytetyön prosessin tuotoksena syntyneestä kansiosta, jossa pääpaino on asukkaiden aistipulmissa. Asukkaiden aistihavainnointit tehtiin Savolanniemen palvelukodin ympäristössä. Kansio on rajattu koskemaan kehitysvammaisen ja autismin kirjon asukkaiden aistipulmia.</p> <p>Opinnäytetyön raportointi osuudessa esitellään kansiossa käsitellyjä aiheita. Kehitysvammaisen ja autistisen henkilön aistitietoutta, yli- ja aliherkkyksiä, ympäristön merkitystä aistimuksille ja ohjaajan osuutta aistien tuottamiseen. Raportointiosuudessa käydään läpi opinnäytetyöprosessia Silfverbergin projektisyklin avulla.</p> <p>Tavoitteena oli tuottaa teoretietoa kehitysvammaisen ja autistisen henkilön aistipulmista, ja siitä millaisia vaikutuksia ohjaajan toiminnalla ja toimintaympäristöllä on palvelukodin asukkaiden aistipulmiin. Kuinka aistipulmat huomioidaisiin arjessa enemmän ja millaisia aistiharjoituksia asukkaiden kanssa voi tehdä palvelukotiympäristössä. Kansio antaa ohjeita ja vinkkejä kuinka kehitysvammaisen ja autistisen asukkaan kanssa voi aisti ali- yliherkkyksiä harjoittaa.</p> <p>Kansion tavoitteena on toimia ohjaajien työvälineenä arjen toiminnassa ja kuntoutuksessa. Kansio on helppolukuisen ja käyttöinen ja soveltuu myös uuden työntekijän tai harjoittelijan perehdytykseen. Kansioon hyvin asukaslähtöinen ja tuo asukkaiden omaa ääntä esiin.</p>		
Avainsanat aistit, kehitysvammaisuus, autismin kirjo, aistipulmat, multisensorinen ympäristö ja arjen aistikuntoutus.		

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Anniina Haataja			
Title of Thesis Listening to eyes, feeling at hand, Sensory folder for the home service of Savolanniemi.			
Date 30.1.2014		Pages/Appendices	27/29
Supervisor(s) Auli Ratinen			
Client Organisation /Partners Savon vammaisasuntosäätiö, Savolanniemen palvelukoti			
<p>Abstract</p> <p>This is functional two-piece thesis and the objective was to do sensory folder of residents of the home service Savolanniemi. Sensory folder has been collected information of resident sensory puzzles, theory information of senses and photographed sense-equipment of the service home. First part of thesis consist the proportion reporting and the second part included process the output generated folder. Functional part has been participate residents of the home service. I do the sense perception in home service environment. The sensory folder has been limited to sensory puzzles as person of mental retardation and the autism spectrum.</p> <p>The proportion reporting of thesis introduces the issues addressed in folder. Mental retardation and autism person senses, over- and undersensitive, the environmental significance of senses and directors part of produce senses. The proportion reporting has going through thesisprocessing with Silfverbergs project cycle.</p> <p>The aim was produced theory of mental retardet and autism spectrum person sensory puzzles, and that how director can affect the sensory puzzles with his own action ja actionenvironment at the resident of the home service. How director can notice sensory puzzles for everyday life and what kind of sensory training they can do with residents in service home environment. Thesis gave some tips and advice how to do some over- and undersensitive training with mental retardation and autism person.</p> <p>Folders aim is to work by directors tool for everyday life and rehabilitation. Folder is easy to read, used and it will be suitable for employee orientation. Folder is a population-based ja bring residents own voice up.</p>			
<p>Keywords</p> <p>The senses, mental retardation, the autism spectrum, sensory puzzles, multisensory environment and the everyday sense of the rehabilitation.</p>			

SISÄLTÖ
 TIIVITELMÄ
 ABSTRACT

1	JOHDANTO	6
2	SAVOLANNIEMEN PALVELUKOTI TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ.....	8
2.1	Savolanniemen palvelukoti	8
2.2	Savolanniemen asukkaat toimintaympäristössä	9
3	KEHITYSVAMMAISUUS JA AUTISMI KOHDERYHMÄNÄ	10
3.1	Kehitysvammaisuuden määrittely	10
3.2	Autismin määrittely	10
4	AISTIT, MULTISENSORINEN TILA JA SNOEZELIEN- MENETELMÄ ARJEN AISTIKUNTOUTUKSESSA	13
4.1	Aistit, yli- ja aliherkkyys.....	13
4.2	Multisensorinen tila ja snoezelen-menetelmä arjen aistikuntoutuksessa	14
5	AISTIKANSION TUOTTEISTAMINEN	18
5.1	Opinnäytetyön ideointi ja suunnittelu	21
5.2	Aistikansion tuotteistus.....	22
5.3	Aistikansion viimeistely	23
6	POHDINTA.....	25

Lähteet

1 JOHDANTO

Ajat tuttua reittiä autolla ja huomaat yhtäkkiä jotakin mitä et ole aikaisemmin huomannut. Saatat kysyä muilta autossa olijoilta, onko kyseinen liikennemerkki ollut siinä jo pitkään. Aivomme eivät ole päättäneet, että kyseinen liikennemerkki on huomioimisen arvoinen, ja siksi emme ole huomanneet sitä aikaisemmin. Aivojen limbinen järjestelmä on aivojen alue, joka ”päättää”, mikä aistitieto rekisteröidään ja tuodaan tietoisuuteen sekä tehdäänkö sille aistitiedolle jotain. Limbinen järjestelmä ei toimi tehokkaasti autistisella henkilöllä, joten moni asia jää rekisteröimättä minkä muut huomaavat. Sitä haasteellisempaa on auttaa autistista henkilöä kehittämään taitoja, mitä heikommin limbinen järjestelmä toimii. (Ayres 2008, 209–210.)

Aistit ovat jokapäiväisessä elämässämme lähellä ja tarvitsemme sekä käytämme niitä tietoisesti ja tiedostamatta. Välttämättä ihminen ei edes huomaa, että jokin aistijärjestelmässä on erilaista kuin muilla, jos ei tietoisesti havainnoi muita ihmisiä ympärilläsi. Jokainen reagoi aistiärsyksiin erilailla, esimerkiksi voimakkaista hajuista ja mauista kaikki eivät pidä tai toisen ihmisenkosketus tuntuu epämiellyttävältä. (Ayres 2008, 208–212.)

Syksyllä 2011 opinnäytetyön aiheen valinnan aikana päätin opinnäytetyöni käsittelevän aistipulmia autismi- ja kehitysvammatyössä ja halusin perehtyä aistikuntoutukseen. Syksyllä 2011 kävin keskusteluja Savolanniemen palvelukodin vastaavan ohjaajan kanssa siitä, voisiko palvelukodin tiloihin rakentaa aistihuoneen. Aistihuonetta ei kuitenkaan psytytty siinä vaiheessa tekemään palvelukodille, joten jouduin miettimään aiheen uusiksi. Mietin uudestaan keväällä 2012 palvelukodin tarpeita ja pidin aiheen samana eli kehitysvammaisen- ja autismin kirjon asukkaiden aistipulmat. Varsinainen opinnäytetyösuunnittelu alkoi syksyllä 2012 ja työsuunnitelma valmistui keväällä 2013.

Toiminnallisena opinnäytetyönä kokosin palvelukodin asukkaiden aistipulmista kansion, ja liittää siihen muutamia vinkkejä ohjaajille, joissa aistiharjoitteita voi liittää arjen toimintaan. Lähdin työstämään ajatusta ja päädyin aiheeseen, joka käsittää aistien huomioimisen arjen toiminnassa- ja kuntoutuksessa. Lopullinen opinnäytetyön aihe selvisi vasta kesällä/syksyllä 2012, jolloin aloin suunnittelemaan asukkaiden aistikansiota. Palvelukodin ohjaajilla tulee olla tietoa palvelukodin asukkaista, koska he toimivat asukkaiden kanssa päivittäin ja he voivat näin soveltaa aistitietoutta arjen toiminoissa. Jotkut palvelukodin asukkaista tarvitsevat lisää aistivirikkeitä ja osa taas tarvitsee välineitä välttääkseen liikoja aistiärsyksiä ja keskittyen vain johonkin olennaiseen aistimukseen.

Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa tietoa autismiin ja kehitysvammaisuuteen liittyvistä aistipulmista, kuinka aistit ja niiden toiminta voitaisiin huomioida arjen toiminnassa palvelukotiympäristössä. Asukkaiden aistipulmista tiedot kerättiin palvelukodille jäävään kansioon. Kansiossa on pieni kuvaus jokaisen asukkaan aistipulmista sekä vinkkejä ja ohjeita kuinka arjessa aistit voisi huomioida, ja kuinka niitä harjoittaa. Opinnäytetyö tulee olemaan asiakaslähtöinen ja kansiota on helppo käyttää esimerkiksi uuden työntekijän perehdytyksessä, jolloin työtoimeksiantaja hyötyy myös kansiota.

Savon vammaisasuntosäätiön toimintakeskuksissa on tällä hetkellä aistihuoneita käytössä, mutta palvelukodin puolella aistihuoneita käytetään vähemmän. Opinnäytetyössäni keskityn aisteihin ja multisensoriseen toimintaympäristöön palvelukodin asumisympäristössä. Opinnäytetyön hyötyä ajatellen ohjaajat saavat kansioista ohjeita toteuttaa aistiharjoitteita, asukkaat saavat virikkeellisemmän ja heitä enemmän palvelevan asumisympäristön. Kansio on tehty niin, että palvelukodin ohjaajien on sitä helppo täydentää ja tehdä muutoksia esimerkiksi asukasvaidon jälkeen.

Ammattikorkeakoulujen verkkokirjastosta Theseus-haun tuloksena löytyy useita toiminnallisia opinnäytetyitä liittyen aistihuoneisiin ja aistiharjoitteisiin eri-ikäisille henkilöille. En kuitenkaan löytänyt vastaavaa opinnäytetyötä, jossa olisi kerätty kansioon palvelukodissa asuvien kehitysvammaisten ja autismikirjon henkilöiden aistipoikkeavuudet arjentoimintoihin liittyen. Palvelukodeille on tehty useita oppaita ja aistihuoneita, jotka keskittyvät pääsääntöisesti koskemaan ihmisten perusaisteja. Kohderyhmänä useassa opinnäytetyössä ovat olleet kehitysvammaiset ja autismin kirjon henkilöt. Avainsanoina samankaltaisissa opinnäytetyöissä ovat muun muassa aistit, kehitysvammaisuus, autismin kirjo, toimintakyky ja aistihuone.

Irma Isoniemi (2012) on tehnyt lisensiaatti tutkimuksen vaikeavammaisten arjen voimavaroista, *Mistä apua arkeen?* Tutkimus käsittelee vaikea vammaisen henkilön näkökulmasta sitä, miten he pärjäävät arjessa ja mistä he löytävät voimavaroja. Tutkimusta varten oli haastateltu vaikea vammaisia henkilöitä itse kertomaan oman näkökantansa asioihin. Tutkimus käsittelee aiheita vammaisuus ja arjessa pärjääminen vammaisen henkilön näkökulmasta. Vammaisten yksilölliset tarpeet tulisi huomioida tukitoimia ja palveluita mietittäessä. Omalla opinnäytetyölläni otan kantaa myös siihen, että asukkaiden oma ääni ja yksilölliset tarpeet tulisi huomioida arjen toiminnoissa. Ohjaajien toiminnan tulisi siis olla asiakaslähtöistä, vaikka toimintaympäristö onkin haasteellinen ottaa huomioon asukkaiden yksilölliset tarpeet.

2 SAVOLANNIEMEN PALVELUKOTI TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ

Opinnäytetyöni tuotoksena valmistuva kansio tulee käyttöön Savon vammaisasuntosäätiön Savolanniemen palvelukodin yksikölle. Savon Vammaisasuntosäätiö (SAVAS) on perustettu 1989, ja se rakentaa sekä ylläpitää erityisryhmien erilaisiin tarpeisiin vastaavia palvelukoteja ja toimintakeskuksia eri puolelle Savoaa. Säätiön palvelutoiminnan keskeisen sisällön muodostavat päivätoiminta sekä palveluasuminen. Savon Vammaisasuntosäätiön työntekijät tukevat asiakkaita täysivaltaiseen sekä arvokkaaseen elämään yksilöllisten tarpeiden sekä mahdollisuuksien mukaan. Työssä korostetaan ihmisen omia voimavaroja ja vahvuuksia sekä hyödynnetään niitä, vastuuta omasta elämästä. (Savon vammaisasuntosäätiö s.a.)

Savon Vammaisasuntosäätiön rakentamat palvelukodit on rahoitettu pääosin RAY:n investointiavustuksilla sekä ARA:n vuokratolainoilla. Tällä hetkellä Savon Vammaisasuntosäätiö tarjoaa palvelukotiasumista ja tukiasumista jo yli 320 asukkaalle ja päivätoimintakeskuspaikan noin 75 asiakkaalle. Savon Vammaisasuntosäätiön arvopohjaa ohjaa keskeinen lainsäädäntö (Kehitysvammalaki, vammaispalvelulaki, sosiaalihuoltolaki, laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta sekä sosiaalihuollon asiakaslaki) ja säätiön laatupolitiikka. Savon Vammaisasuntosäätiön toiminnan perustana on avoimuus, asiakaslähtöisyys, vahva näkemys asiakkaan oikeudesta yhteiskunnan täysivaltaiseen ja arvokkaaseen jäsenyyteen sekä hänen omien voimavarojensa hyödyntäminen ja siihen liittyvä vastuu omasta elämästään. Asukkaan yksilölliset sekä erilaiset tarpeet ja mahdollisuudet ja näitä tukeva yhteisöllisyys ohjaavat perusarvojen ohella palvelukodeissa ja toimintakeskuksissa tehtävää työtä ja tavoitteita. (Savon vammaisasuntosäätiö s.a.)

2.1 Savolanniemen palvelukoti

Savolanniemen palvelukoti sijaitsee Kuopion saaristokaupungissa, joka on aloittanut toimintansa 2010 elokuussa. Palvelukoti on 15-paikkainen ja tarjoaa ympärivuorokautista valvottua palveluasumista kehitysvammaisille sekä autistisille henkilöille. Palvelukodissa työskentelee 13 sosiaali- ja terveysalan ammattilaista, jotka kuntouttavalla työotteella tukevat ja ohjaavat asukkaiden arjen sujumista. (Savon vammaisasuntosäätiö s.a.)

Palvelukodissa on kolme ryhmäkotia, Salmi, Ulappa ja Poukama. Näissä kussakin ryhmäkodissa asuu viisi asukasta. Jokaisessa ryhmäkodissa sijaitsee myös olohuone/tupa, jossa ryhmäkodin asukkaat ruokailevat ja viettävät vapaa-aikaa. Talon keskellä sijaitsee toimintatila, jossa on tilaa järjestää yhteistä toimintaa, katsoa elokuvaa tai pelata pelejä. Talon yhteisiä tiloja ovat myös keittiö, kodinhoitohuone sekä saunatilat. Palvelukodissa neliöitä on yhteensä 735,5 neliötä, sisältäen myös toimistotilat sekä neuvotteluhuoneen. (Savon vammaisasuntosäätiö s.a.)

2.2 Savolanniemen asukkaat toimintaympäristössä

Savolanniemen palvelukodissa asuu kahdeksan kehitysvammaista henkilöä sekä viisi autismin kirjoon kuuluvaa henkilöä. Palvelukodin asukkaista hyvin moni on nuori aikuinen ja muuttanut kotoaan suoraan palvelukotiin. Asukkaita kannustetaan, tuetaan itsenäisyyteen ja löytämään omia voimavaroja sekä hyödyntämään niitä. Jokainen palvelukodin asukkaista osallistuu päivittäisiin toimintoihin ohjaajan avustamana, kuten siivoukseen ja pyykinpesuun omien voimavarojensa mukaan. (Savon vammaisasuntosäätiö s.a.)

Opinnäytetyön kohderyhmäksi valikoitui Savolanniemen palvelukodin asukkaat, koska työskentelin tuolloin palvelukodilla. Asukkaat olivat jo tuttuja minulle, ja esimerkiksi havainnointi onnistui siksi helpommin. Työskennellessäni palvelukodilla arjessa tuli monesti eteen tilanteita, joihin ei ollut osannut varautua ja myös muut ohjaajat olivat tietämättömiä asukkaiden aistipulmista. Asukkaista ja heidän aistipulmistaan on saatu paljon tietoa läheisiltä ja edellisistä asuinpaikoista. Palvelukoti on melko uusi, joten tällaista asukkaiden aisteihin perehtymistä ei ollut ennen tehnyt kukaan. Asukkaisista oli aiemmin kerätty pikkuhiljaa havaintoja ja kirjoitettu niitä ”yksäriin” eli yksilölliseen suunnitelmaan.

Palvelukoti ympäristönä on hieman erilainen kuin kotiolosuhteet. Talo itsessään on jo ison kokoinen ja siellä on paljon ihmisiä, ohjaajia ja asukkaita. Tilanne ei ole normaali asumisen muoto, mikä saattaa aiheuttaa joillekin asukkaille äänen tulvan ja sitä täytyy voida vaimentaa erilaisilla keinoilla. Opinnäytetyötä aloittaessani mietin useita vaihtoehtoja, mitkä auttaisivat ohjaajia ymmärtämään asukkaiden aisteja ja käytöstä palvelukoti ympäristössä. Niinpä opinnäytetyön aiheeksi valikoitui aistipulmat kehitysvammaisella ja autistisella henkilöllä.

Kehitysvammaisella ja autistisella henkilöillä on aistien ali- ja yliherkkyyksiä, jotka vaikuttavat siihen miten he esimerkiksi pystyvät ottamaan vastaan erilaisia ääniä, makuja ja hajuja. Normaalisti kuuleva ihminen ei välitä, jos jossain toisessa huoneessa kaapin ovi pamahtaa kiinni kovasti, mutta ääniyliherkkä ihminen kuulee äänen voimakkaana ja häiritsevänä. Näitä tilanteita palvelukoti ympäristössä on paljon, joihin asukas ei itse voi vaikuttaa.

Ensimmäinen opinnäytetyösuunnitelmani koski palvelukoti ympäristön muokkausta niin, että sinne olisi saatu aistihuone rauhoittumista ja rentoutumista varten. Mutta erinäisten ongelmien aikataulutuksen, rahoituksen ja aikataulun ym. kanssa tuli ongelmia, joten suunnitelmaa oli muutettava. Opinnäytetyön aihe aistipulmat ja ympäristö olivat kuitenkin mielestäni kiinnostavat ja siksi toiminnallisen opinnäytetyön toteutusta muutettiin ja tuotetta muutettiin. Muutosten jälkeen päätin edelleen toteuttaa työn toiminnallisena opinnäytetyönä, ja näin ollen tuotteeksi valikoitui kansio, jonka sisältö on palvelukodin asukkaiden aistipulmat ja teoretietoa aistipulmista sekä valokuvata palvelukodin aistivälineistö.

3 KEHITYSVAMMAISUUS JA AUTISMI KOHDERYHMÄNÄ

Keskeisimmät käsitteet opinnäytetyössäni ovat aistit, autismi, kehitysvammaisuus, aistipulmat, multisensorinen ympäristö sekä arjen aistikuntoutus. Kehitysvammaisen henkilön kehityksen tueksi on kehitelty useita kuntoutusmenetelmiä, kuten sensorisen integraation terapia (SI) sekä Snoezelenmenetelmä. Näiden terapiamuotojen harjoituksia voidaan liittää päivittäiseen yhdessä oloon ja asumisympäristöön. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 190). Tässä opinnäytetyössä käytän arjen kuntoutuksen ympäristössä multisensorisia elementtejä.

3.1 Kehitysvammaisuuden määrittely

Kehitysvammaisuutta aiheuttavat tekijät voidaan luokitella monella tavoin, maailman terveysjärjestön (WHO) syy- ja tautikohtainen diagnoosiluokitus (ICD-10) on eniten käytetty (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 26). Maailman terveysjärjestön WHO:n tautiluokituksen ICD-10:n (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems) mukaan älyllisellä kehitysvammaisuudella tarkoitetaan ihmisen tilaa, jossa henkisen suorituskyvyn kehitys on estynyt tai epätäydellinen. Älyllistä kehitysvammaisuutta voi esiintyä yksinään tai yhdessä minkä tahansa fyysisen tai psyykkisen tilan kanssa. Puutteellisesti kehittyneitä taitoja ovat kehitysiässä ilmaantuvat taidot sekä yleiseen henkiseen suorituskyykyyn vaikuttavat kognitiiviset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset taidot. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 16.)

The American Association on Intellectual and developmental Disabilities -järjestön (AAIDD) määritelmän mukaan malli älyllisestä kehitysvammaisuudesta on perustaltaan toiminnallinen. Määrittelyssä ratkaisevat tekijät ovat edellytykset, ympäristö ja toimintakyky. AAIDD:n mukaan kyse on älyllisten ja adaptiivisten taitojen ja ympäristön vaatimusten välisestä vuorovaikutuksesta. Määritelmän mukaan kehitysvammaisuus tarkoittaa tämänhetkistä toimintakyvyn huomattavaa rajoitusta. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 16.)

3.2 Autismin määrittely

Autismi terminä on viitannut alkuun tiettyyn eristäytyvään käyttäytymismuotoon, ja myöhemmin sitä on käytetty kuvaamaan tietynlaista ongelma- ja asiakasryhmää. Ensimmäisen kuvauksen autismin oireyhtymästä teki Leo Kanner vuonna 1943. Tällöin Kanner julkaisi artikkelissaan kuvauksen yhdestätoista lapsesta, joilla oli erityinen käyttäytymismalli. Kannerin artikkelissa käsiteltiin lapsia, jotka olivat kehityksessään viivästyneitä, mutta erosivat psyykkisesti kehitysvammaisista. Kanner huomasi kaikilla yhdellätoista lapsella olevan ominaista vaikeuden luoda tunnepitoista kontaktia toisiin ihmisiin. (Timonen & Tuomisto 1998, 21.)

Kannerin artikkelin julkistamisen jälkeen monet ammattilaiset pyrkivät selittämään autismin oireyhtymää psykologiselta kannalta. Oireyhtymän ajateltiin 1950- ja 1960-luvulla aiheutuvan varsinkin äi-

ti- lapsisuhteesta. Nykyään autismi selitetään aivojen poikkeavana toimintana ja poikkeava toiminta voi johtua geneettisistä- sekä ympäristötekijöistä. (Nylander 2010, 14–16.)

Tutkimusmenetelmien kehittyessä on havaittu, että eri lapsilla esiintyy erilaisia neurologisia ongelmakokonaisuuksia. Toisilla autismin kirjoon kuuluvilla henkilöillä ongelmat painottuvat kommunikointiin ja sosiaaliseen viestintään, kun taas toisilla ongelmat korostuu joidenkin aistikokemusten ylitai alikorostumisena. Ongelmia esiintyy myös ongelmaratkaisussa sekä oman toiminnan ohjaamisessa. (Timonen & Tuomisto 1998, 34–35.)

Autismin kirjon diagnoosikriteerien katsotaan muodostuvan Lorna Wingin kuvailemaan kolmeen tyyppilliseen poikkeamaan, niin sanotun ”triadi-ongelmiin”. Rajoittunut kyky sosiaaliseen vuorovaikutukseen, rajoittunut kyky vastavuoroiseen kommunikaatioon sekä rajoittunut käyttäytymismallien valikoima, leikki, mielikuvitus ja mielenkiinnon kohteet. Kaikilla henkilöillä, joilla on autismin kirjon piirteistä esiintyvät nämä rajoitteet, mutta eriasteisina. Yksi yleisimmistä piirteistä on myös muutosten heikko sietäminen, eli voimakas pysyvyyden tarve sekä joustamaton käyttäytyminen. (Nylander 2010, 22–23.) Autismi kirjo kattaa useita diagnooseja, ja diagnoosin saaneet henkilöt poikkeavat toisistaan älykkyytensä, toimintakykynsä sekä kaiken muun mahdollisen suhteen. Autismi kirjon henkilöitä yhdistää neurobiologinen kehityksen erilaisuus ja tietyt peruspiirteet, siksi henkilöt katsotaan kuuluvan saman sateenvarjokäsitteen alle. (Partanen 2010, 24.)

Autismi on neurologisen kehityksen häiriöön perustuva oireyhtymä, ja se arvioidaan käyttäytymisen perusteella. Autismi kirjoon kuuluu hyvin erilaisia oireyhtymiä, joissa älyllinen ja toiminnallinen taso sekä kapasiteetti vaihtelevat paljon. Autistiset käyttäytymispiirteet aiheuttavat vaikeuksia autistisen sekä hänen ympäristönsä väliseen vuorovaikutukseen. Vaikeudet haittaavat myös laaja-alaisesti hänen oppimista sekä kehitystä (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 25–27.)

Autistisilla on hyvin usein ongelmia kommunikoinnissa ja puhekielen kehitys voi olla myöhässä. Autistisen henkilön on vaikea oppia käyttämään kieltä kommunikoinnin välineenä ja kielelliset vaikeudet ovat näin yhteydessä vaikeuteen sosiaalisessa kanssakäymisessä. Autistisella henkilöllä on myös vaikea ymmärtää toisen ihmisen mielenliikkeitä. Autistisella henkilöllä ei välttämättä ole tarvetta kommunikoida, koska hän saattaa olettaa toisen ihmisen tietävän samat asiat kuin hän itse. (Ikonen & Suomi 1998, 58.)

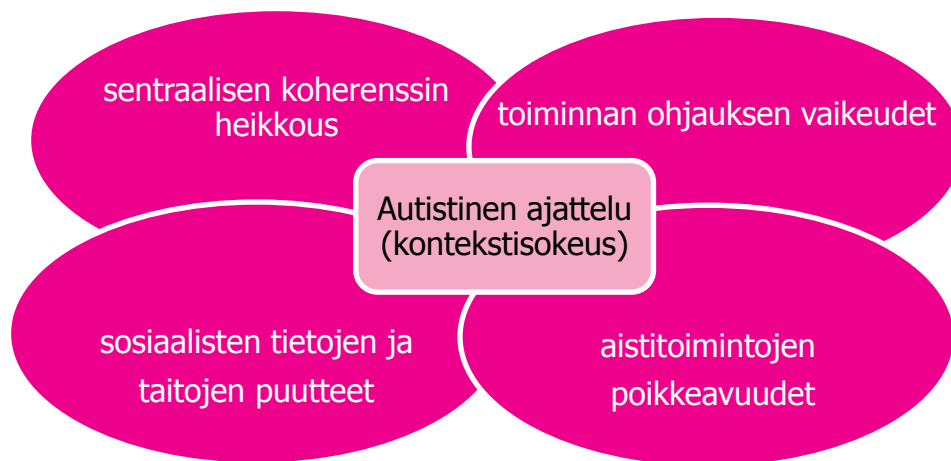
Autismin kirjoon kuuluva henkilö voi olla vaikeasti kehitysvammainen, ja tarvitsee näin jatkuvaa tukea jokapäiväisissä arjen perustoiminnoissa. Hän voi olla myös älyllisesti lahjakas ja esimerkiksi valmistella väitöskirjaa yliopistossa, mutta tarvita tukea opiskelussa, arjessa sekä sosiaalisissa suhteissa ja työllistymisessä. Jokainen heistä on yksilö omine vahvuuksineen ja vaikeuksineen (Partanen 2010, 25.)

Autistisen henkilön on vaikea ajatella asioiden kokonaisuutta, ajattelu lähtee yksityiskohdista, jolloin yhteydet sumentuvat. Autistiselle on haastavaa opittujen tietojen ja taitojen automatisoituminen ja opitun soveltaminen uudessa tilanteessa. Koska autististen henkilöiden tapa hahmottaa maailmaa

poikkeava tavallisesta ja totutusta, on heidän reaktionsa sekä toimintatapansa erilaisia kuin normaalisti odottaisimme niiden olevan. (Partanen 2010, 23–24.)

Esimerkiksi joutuisit erilaiseen kulttuuriin, jonka kielet ja tavat ovat täysin vieraita. Et ymmärrä mitä muut sanovat ja oma viestintäsi tulkittaisiin usein väärin. Väärinymmärryksiä sattuu ja tietämättä loukkaat vieraan kulttuurin edustajaa, koska ei ole tietoa mikä on sopivaa siinä kulttuurissa ja mikä ei. Henkilöä voidaan pitää outona, pahantahtoisena sekä tyhmänä, koska hän ei osaa kommunikoida ja toimia tavoilla jotka hyväksyttäisiin. Autistinen henkilö on koko ajan samankaltaisessa tilanteessa, heille sosiaaliset säännöt, sanaton viestintä sekä kokonaisuuksista lähtevä ajattelu on tuntematonta sekä haasteellista aluetta, jota valtakulttuurin edustajat pitävät itsestäänselvyytenä. (Pitkänen 2010, 24.)

Kuviossa 1 kuvataan autistiselle ajattelulle tyypillistä ”kontekstisokeutta” ja sen taustalla olevia tekijöitä. Autistisella henkilöllä on vaikeutta hahmottaa ja käyttää kontekstia apuna ajattelussa ja toiminnassa. Kontekstilla viitataan tässä kokonaisvaltaiseen toimintaympäristöön, joka koostuu ajasta, paikasta, toiminnasta, yksittäisen toiminnan vaikutuksista muuhun toimintaan ja toimijoiden välisistä suhteista. Kontekstisokeus johtaa muun muassa oppimisen ja toiminnan vaikeuksiin (Partanen 2010, 18).

KUVIO 1. Autistisen ajattelun taustalla olevat tekijät (Partanen 2010, 28)

Jokainen ihminen, joka ei tule ymmärretyksi eikä pysty kertomaan, mitä ajattelee, tuntee ja haluaa, kokee olonsa turvattomaksi ja ahdistavaksi. Autistinen henkilö saattaa kokea toisten ihmisten seuran raskaaksi ja vaikeaksi, hän saattaa vetäytyä vuorovaikutustilanteesta, koska ei ymmärrä toisten kieltä eikä osaa itse ilmaista omia asioitaan. Tilalle saattaa tulla turhautumista, joka ilmenee esimerkiksi kiljumisena, potkimisena, omiin oloihin vetäytymisenä tai monin muin tavoin yksilöllisin tavoin. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 91.) Autistisen henkilön kuntoutuksen tavoitteena on lisätä itsenäistä toimintakykyä, välttämättä erilaisista vaikeuksista joita poikkeava neurobiologinen kehitys tuo tullessaan (Partanen 2010, 18).

4 AISTIT, MULTISENSORINEN TILA JA SNOEZELEN- MENETELMÄ ARJEN AISTIKUNTOUTUKSESSA

Opinnäytetyössäni olen keskittynyt viiteen pääaistiin; näkö-, kuulo-, haju-, maku- ja tuntoaistiin. Aistit ovat informaatiokanavia, ne välittävät tietoa, joiden pohjalta tehdään havaintoja ja valintoja. Aistien kautta ihminen saa osan niistä tiedoista, jonka varassa hän toimii. Aistielinten häiriöt ja puutteet aiheuttavat sen, että kehitysvammaiselle ja autistiselle asukkaalle ei aistimuksia synny tai niiden kautta välittyntä tietoa voi olla vaikea ymmärtää (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 190–193.) Savolanniemen palvelukodin ohjaajien on tärkeää tiedostaa, minkä aistin kautta yhteys eri asukkaiden kanssa syntyy parhaiten. Ohjaajat voivat hyödyntää aistikanavia ja tarjota sellaisia aistielämyksiä, jotka herättävät asukkaan kiinnostuksen ja tuntuvat hänestä miellyttävältä.

Arjen aistikuntoutusta voi harjoittaa jokainen palvelukodilla työskentelevä. Kuntoutus sanana tarkoittaa toimintaa, jonka avulla kuntoutuja saavuttaa paremman fyysisen toimintakyvyn, henkilökohtaisen tyytyväisyyden ja sosiaalisen kelpoisuuden sekä suoriutuu helpommin päivittäisistä toiminnoista. Kuntoutuksen osatavoitteena on uusien taitojen oppiminen ja tällaista kuntoutusta nimitetään habilitaatioksi. Kuitenkaan aina uusia asioita ei pystytä oppimaan ja tällöin on tärkeää ylläpitää opittuja taitoja ja toimintakykyä. Palvelukodissa perushoidon tehtävänä on tunnistaa kehitysvammaisen asukkaan tarpeet ja mahdollisuudet sekä luoda edellytyksiä itsenäiselle suoriutumiseen opettamalla, ohjaamalla ja auttamalla niissä toiminnoissa joihin hän ei itse kykene. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 240–241.)

4.1 Aistit, yli- ja aliherkkyys

Kaukoaistien näkö-, kuulo- ja hajuaistin avulla asukas suuntautuu ympäristöön ja vastaanottaa tietoa hänen ympärillään tapahtuvista asioista. Lähiaistit tunto-, liike- ja tasapainoaisti puolestaan kertovat, mitä kehossa itsessään tapahtuu. Vuorovaikutustilanteissa asukkaan kaikki aistit ovat läsnä ja aistikokemus muodostuu usean eri aistin kautta. Osalla palvelukodin asukkailla on yliherkkyttä aisteissa eli ns. Hyperaisti. Tällöin asukas reagoi liian voimakkaasti aistiärsykkeisiin, asukkaalta puuttuu sensorinen muistijälki ja habituaatiota ei tapahdu. Sensorisella muistijäljellä tarkoitetaan aistimuksia, jonka tieto on saatavilla heti, mutta se säilyy vain hetken (Lehtinen 1993, 10–14.) Habituaatio tarkoittaa tottumista johonkin, eli tässä tapauksessa voimakkaaseen aistiärsykkeeseen. Esimerkiksi kosketus tuntuu epämiellyttävälle tai asukas ei siedä lämpötilojen vaihtelua.

Toisilla asukkailla aistiherkkyys saattaa näkyä aliherkkytenä, jolloin sitä kutsutaan ns. Hypoaistiksi. Tällöin aistiärsykkeiden vastaanotto on vähäistä ja asukkaalla on alhainen vireystila. Aistit voivat myös aiheuttaa sisäistä kohinaa ns. valkoista kohinaa. Tällöin aistit aiheuttavat omalla toiminnallaan ongelmia vääristämällä ulkoa tulevia viestejä. Viestit joutuvat asukkaan elimistöstä tulevan hälyn varjoon, esimerkiksi kutina iholla ilman syytä (Partanen 2010, 33–36.)

Aistien yli- tai aliherkkyys voivat haitata asukkaan kykyä toimia vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Aistimuksiin ylireagoiva voi esimerkiksi tuntea kosketuksen puristavana tuntemuksena ja sen

seurauksena voi olla fyysisen kosketuksen vältteleminen ja kontaktista vetäytyminen. Aliherkästi reagoiva taas ei saa riittävästi tuntemusta ja joutuu itse hakemaan voimakkaampaa aistikokemusta pitääkseen yllä aktiivisuutta ja vireystilaa. Vuorovaikutuksessa tällainen asukas saattaa hakeutua liian lähelle toista henkilöä, jolloin toinen voi tuntea sen häiritsevänsä (Partanen 2010, 33–36.)

4.2 Multisensorinen tila ja snoezelen-menetelmä arjen aistikuntoutuksessa

Multisensorinen tila on elämyksellinen tila, jossa voi esimerkiksi rentoutua tai osallistua luoviin aktiviteetteihin. Multisensorisuus käsittää kaikki ihmisen aistit, missä yhdistyvät vähintään kaksi eri aistia samanaikaisesti. Multisensorista tilaa käytetään voimaannuttavana vapaa-ajan ympäristönä, innostavana oppimisen ympäristönä sekä kuntoutuksen ympäristönä. (Lehtinen, Haapala & Dahlström 1993, 122–126.) Kasvattajan ja ohjaajan tulisi olla tietoinen miten kehitysvammaisen, monivammaisen tai autismin kirjoon kuuluvan aikuisen eri aistit ovat kehittyneet ja millä tavoin hän käyttää aistejaan. Havaintoja voi tehdä erilaisissa arkisissa tilanteissa, näin selviää miten henkilö reagoi eri aistien välityksellä saamaansa informaatioon. Aistien toimintakyvyn selvittämiseksi on myös tärkeää tietää miten jonkin tietyn aistin heikko toimintakyky vaikuttaa muihin aisteihin. (Lehtinen, Haapala & Dahlström 1993, 14–15.)

Palvelukotiympäristössä voidaan käyttää joitakin snoezelen-menetelmän peruselementtejä, kuten valoja, ääniä ja rentoutuspalloja. Ohjaajille jäävässä kansiossa on otettu esimerkkejä Snoezelen-menetelmän rentoutushetkien peruselementeistä. Snoezelen on lähtöisin Hollannista 1970-luvulla. Toimintaterapeutti Ad Verheul ja musiikkiterapeutti Jan Hulsegge ovat kehittäneet snoezelen-menetelmää. De Hartenbergin kehitysvammaisten henkilöiden keskuksessa Verheul ja Hulsegge kehittivät uusia menetelmiä ja materiaaleja, joilla aktivoita kehitysvammaisia henkilöitä. Snoezelenin tarkoitus on stimuloida aisteja rauhallisessa sekä miellyttävässä ympäristössä, samaan aikaan pyritään poistamaan turhia aistiärsyksiä. (Koskinen & Nybacka 2006, 15–16.)

Savolanniemen palvelukodissa tulee enemmän huomioida asukkaiden aistipulmat ja toimia arjessa niin, että asukkaiden tarpeet otetaan enemmän huomioon. Kehitysvammaisista henkilöistä suurin osa on monivammaisia, tällöin on oikeampaa puhua monivammaisuudesta kuin eritellä ensisijaista vammaa. Kehitysvammaisilla saattaa olla syynä aistien kehittymättömyyteen puutteelliset, liialliset tai epäsopivat aistiärsykkeet. Aistit eivät kehity, jos ne eivät saa ”ravinnokseen” sopivasti ja sopivia aistiärsyksiä. Sopivuudella tarkoitetaan, ettei aistiärsyksiä saa olla liikaa eikä liian vähän, eivätkä ne saa olla ristiriidassa keskenään. (Lehtinen, Haapala & Dahlström 1993, 15.)

Järjestelmällinen ympäristö auttaa usein epäjohdonmukaisesti toimivia aivoja säilyttämään tasapainon, hyvä järjestys edistää aivotoiminnan jäsenyneyttä. Järjestys tarkoittaa aikaa ja paikkaa, ja kaikilla toiminnoilla on oma aikansa ja eri ajankohdilla on toimintonsa. (Ayres 2008, 252.) Aistien käytön opettamisella ja aistien harjaannuttamisella luodaan edellytykset havaitsemiselle, eli havaintoprosessien syntymiselle ja sitä kautta kaikelle myöhemmälle tavoitteelliselle oppimiselle (Lehtinen, Haapala & Dahlström 1993, 15–16).

Erilaiset aistielinten puutteet sekä keskushermoston toiminnan häiriöt aiheuttavat sen, että aistimuksia ei synny tai niiden kautta saatua tietoa voi olla vaikea ymmärtää ja kokea merkitykselliseksi. Autistiselle ajattelulle on tyypillistä ”kontekstisokeus”, jolloin on vaikeus hahmottaa ja käyttää kontekstia apuna ajattelussa ja toiminnassa. Kontekstilla tarkoitetaan toimintaympäristöä, joka koostuu muun muassa ajasta, paikasta, toiminnasta, yksittäisen toiminnan vaikutuksista muuhun toimintaan, toimijoiden välisistä suhteista sekä rooleista. Havaintojen tekemistä ei autistisella henkilöllä ohjaa kokonaisuus ja merkityksellisyys, vaan ympäristön yksityiskohdat, esimerkiksi yksittäinen ääni voi viedä tarkkaavaisuuden ja olennainen jää hahmottamatta. (Partanen 2010, 27–28.)

Vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen on usein vaikea suunnata tarkkaavaisuuttaan ja säädellä sitä, toistuviin aistiärsyksiin tottuminen tapahtuu tavallista hitaammin, joten tällöin varsinaisen uuden tiedon vastaanottamiselle ja oppimiselle jää vain vähän tilaa. (Partanen 2010, 29.) Jotta kehitysvammaisen ihmisen sekä autistisen henkilön aistitoiminnot voisivat kehittyä, on tärkeää, että hän saa tarpeitaan vastaavia aistikokemuksia. Ympäristön tarjoamat elämykset ja aistikokemukset ovat tärkeitä, jotta henkilö oppisi käyttämään aistejaan sekä ymmärtämään aistimiaan asioita.

Kun henkilö ei itse vammaisuutensa vuoksi pysty hankkimaan kehityksen kannalta välttämättömiä aistimuksia, tulee lähi-ihmisten muokata sekä rikastuttaa ympäristöä tarpeen mukaiseksi. Lähi-ihmisten ymmärrys vammaisen henkilön aistitiedon käsittelystä auttaa muun muassa vuorovaikutustilanteissa, sekä auttaa ymmärtämään vammaisen henkilön maailmaa. (Lehtinen, Haapala & Dahlström 1993, 19.) Tällöin palvelukodissa työskentelevät ohjaajat ovat avainasemassa tukemaan ja auttamaan asukkaita esimerkiksi aistipulmien kanssa. Arjen kuntoutuksella voidaan hieman siedättää mahdollisia yliherkkyyksiä ja tuoda runsaasti aistimuksia, joita asukas tarvitsee.

Aistien harjaannuttamisessa on erilaisia lähestymistapoja. Aisteja voi harjaannuttaa erillisinä, tällöin tavoitteena on kehittää tietyn aistielimen vastaanottokykyä tai herkkyyttä niin, että henkilö voi saada tietynlaisia aistimuksia. Kokonaisvaltaisesti aistien toimintaa voidaan harjaannuttaa kun samasta esineestä tai tilanteesta tuotetaan ärsykeitä eri aistikanavia varten. Aistit antavat tietoa sekä saavat tietoa kehomme ulko- ja sisäpuolisista ärsykkeistä, jotta kykenisimme toimimaan. Jotta toiminta voisi reagoida tarkoituksenmukaisesti, täytyy aistien toimia yhteistyössä. Yhdessä aistit tuottavat niiden tarvitsemää jäsentynyttä aistitietoa. (Lehtinen, Haapala & Dahlström 1993, 16.)

Ympäristöllä on suuri merkitys aistien käytön oppimisessa sekä niiden harjaannuttamisessa. Kasvatustajalla ja ohjaajalla on vastuu ympäristön muokkaamisesta ja rikastamisesta aistitoimintojen kehitystä tukeväksi, kun henkilö itse ei pysty vammaisuutensa vuoksi hankkimaan itselleen kehityksen kannalta välttämättömiä aistimuksia. (Lehtinen, Haapala & Dahlström 1993, 15.) Savolanniemen palvelukodissa on niin sanottu toimintatila, jossa ohjaajat ovat pitäneet tähän asti esimerkiksi rentoutushetkiä. Toimintatilasta löytyy myös kansioon valokuvatut aistivälineet, joita ohjaajat voivat käyttää aistumusten tuottamiseen. Kokonaisvaltaiseen aistitoimintojen kehittämiseen liittyy sensorisen integraation käsite. Sensorinen integraatio on neurologinen prosessi, joka jäsentää kehosta sekä ympäristöstä saatua aistitietoa. Ympäröivän maailman jäsentymiselle, sosiaaliselle kehitykselle ja omatoimisuudelle luodaan näin pohjaa. (Kranowitz 2003, 53–56.)

Uudenlaisiin aistikokemuksiin totuttelu on hyvä aloittaa vähitellen, ja tilanteissa on tärkeä edetä autistisen tai kehitysvammaisen ihmisen tahdissa ja hänen reaktioitaan havainnoiden. Asumisyksikön sisätiloissa voi esimerkiksi kuunnella keittiöstä kuuluvia ääniä, maistella sekä haistella erilaisia ruokia ja makuja tai vain katsella ulkoa ikkunasta näkyviä valoja ja luontoa. Tuntokokemuksia voidaan lisätä koskettamalla, hieromalla ja tunnustelemalla yhdessä erilaisia materiaaleja. (Papunet)

Autistisilta henkilöiltä puuttuu usein kyky mielikuvitusleikkiin sekä muiden leikin matkimiseen. Heille ei myöskään kehity samanlaista tunnetta voittamisesta ja häviämisestä. Autistiset lapset asettelevat esimerkiksi lelunsa jonoiksi, purkavat niitä osiksi, järjestävät ja juuttuvat toistamaan samaa toimintaa. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 48–50.) Autismin kirjon henkilöillä voi esiintyä ongelmakäyttäytymistä, kuten väkivaltaista tai itseään vahingoittavaa käytöstä. Aistitoiminnan ja kommunikoinnin vaikeudet voivat olla mahdollisia syitä ongelmakäyttäytymiseen. Ongelmat voivat johtua myös kyvyttömyydestä keksiä tekemistä yhdistettynä strukturoituun ympäristöön ja tuen puutteeseen. (Nylander 2010, 49.) Ohjaajalla täytyy olla käsitys asiakkaan tavasta ymmärtää ja jäsentää maailmaa. Läsnaololla voi tehdä vaikutuksen ohjattavaan, aito läsnäolo, kuunteleminen, havainnointi, aistiminen sekä ”tuntosarvet”, jotta ymmärtää autistisen kehon kielen. Tunnelman pitäisi olla kiireetön ja asiakkaan omilla valinnoilla merkitystä sekä asiakkaan kuulemisella. (Manninen & Pihko 2009, 168–171.)

Vaikeavammainen henkilö toimii tavallisimmin sensomotorisella tasolla, jolloin leikit ja harjoitteet ovat yksinkertaisia. Toiminnallisilla harjoitteilla ohjataan sosiaalisten taitojen, kognitiivisten taitojen, motorikan sekä aistitoimintojen kehitystä. Toiminnan tavoitteena on saada henkilö aktiiviseksi, eikä vain olemaan passiivinen toiminnan kohde. (Manninen & Pihko 2009, 216.) Tässä opinnäytetyössä sensorisella integraatiolla tarkoitetaan jäsentämistä, yhteen liittämistä tai osien kokoamista yhdeksi kokonaisuudeksi. Aistimukset ovat energiaa, jotka ärsyttävät (stimuloivat) tai aktivoivat hermosoluja ja käynnistää hermoston toimintoja (Ayres 2008, 28). Sensorisen integraation häiriö viittaa siihen, että jokin ei toimi tai toimii huonosti. Sensorinen taas viittaa aivojen tehottomuuteen, joka koskee erityisesti aistijärjestelmiä. Aivot eivät tällöin voi käsitellä tai jäsentää aisti-impulssien virtaa niin, että ihminen saisi hyvää ja tarkkaa tietoa omasta kehostaan ja elinympäristöstään (Ayres 2008, 26–29.) Sensorisen integraation häiriö tarkoittaa siis kykenemättömyyttä käsitellä aistien kautta saatua tietoa riittävän hyvin (Kranowitz 2003, 27).

Autistisilla henkilöillä esimerkiksi on usein vaikeuksia löytää käsistään kohta, johon koskettiin ja tuntee käsiensä sijaintia, jos eivät näe niitä. Autistinen henkilö jättää huomioitta visuaalisen ympäristön, ja hän saattaa näyttää tuijottavan ihmisten läpi sekä välttää katsomasta heitä silmiin. Joskus aivot päättävät tutkia pitkään ja hartaasti jotakin yksityiskohtaa, esimerkiksi lattiassa olevaa likatahraa. Autistisen henkilö aivot eivät osaa erottaa millainen visuaalinen tieto on tärkeää ja mikä epäolennaista. (Ayres 2008, 210.)

Ohjatun toiminnan tavoitteena on suorittaa toimintoja, joihin henkilö ei kykene. Ohjauksella saadaan myös luotua vuorovaikutusta ohjaajan sekä ohjattavan välille. Toiminnan valmistelu on olennainen

osa ohjaustilannetta. Siihen kuuluu toiminnan ja välineiden valitseminen sekä tilan järjestäminen. (Manninen & Pihko 2009, 217.) Autistisille asukkaille on ohjaajan tärkeä kertoa mitä ollaan menossa tekemään, mihin tilaan sekä mitä itse tilanteessa tulee tapahtumaan. Yllättävät tilanteet voivat laukaista huutokohtauksen ja haastavaa käyttäytymistä. (Ayres 2008, 213–214.)

Savolanniemessä palvelukodin asukkaat käyvät kodin ulkopuolella aisteja stimuloivissa toiminnoissa, joita ovat esimerkiksi allasterapia, musakerho ja ratsastusterapia. Näitä toimintoja ohjaavat toimintaterapeutit, fysioterapeutit sekä musiikkipedagogit. Savolanniemen asukkaille on myös varattu kerran viikossa uima-allas käyttöön Leväsen palvelutalolta, jolloin palvelukodin ohjaajat käyvät asukkaiden kanssa uimassa. Savolanniemen palvelukodissa järjestetään asukkaille päivätoimintaa, jossa hyödynnetään aistitoimintoja, esimerkiksi askartelun, rentoutuksen, maalauksen ja ulkoilun merkeissä. Palvelukodin toimintatilassa on joitakin aistivälineitä, mutta henkilökunnan mielestä välineitä tulisi olla monipuolisemmin, jo olemassa olevien aistivälineiden käyttötarkoitus ei ole tiedossa.

Toimintatilassa voidaan toteuttaa myös rentoutushetkiä, tilaan voidaan tuoda patjoja, säkkituoleja ja painopeittoja. Rentoutuminen on autistisilla henkilöillä vaikeaa, koska ei voi vain sanoa, että rauhoitu ja rentoudu. Autistiselle ja kehitysvammaiselle henkilölle tulee näyttää ja opettaa kuinka rentoutua, missä voi rentoutua ja kuinka kauan rentoutuminen kestää. Rentoutumisen keinoja ovat muun muassa hieronta, musiikki, tuoksut, mielikuvat, sauna, suihku, liikunta sekä keinuminen. Rentoutuminen on aina henkilökohtainen prosessi ja kokemus, rentoutumisen harjoitteluun tarvitaan paljon aikaa ja harjoituksia. Rentoutumisharjoitusten tarkoituksena on, että henkilö oppii rentoutumaan, kun esimerkiksi ahdistaa, pelottaa, hermostuttaa tai hänen on paha olla. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 146.)

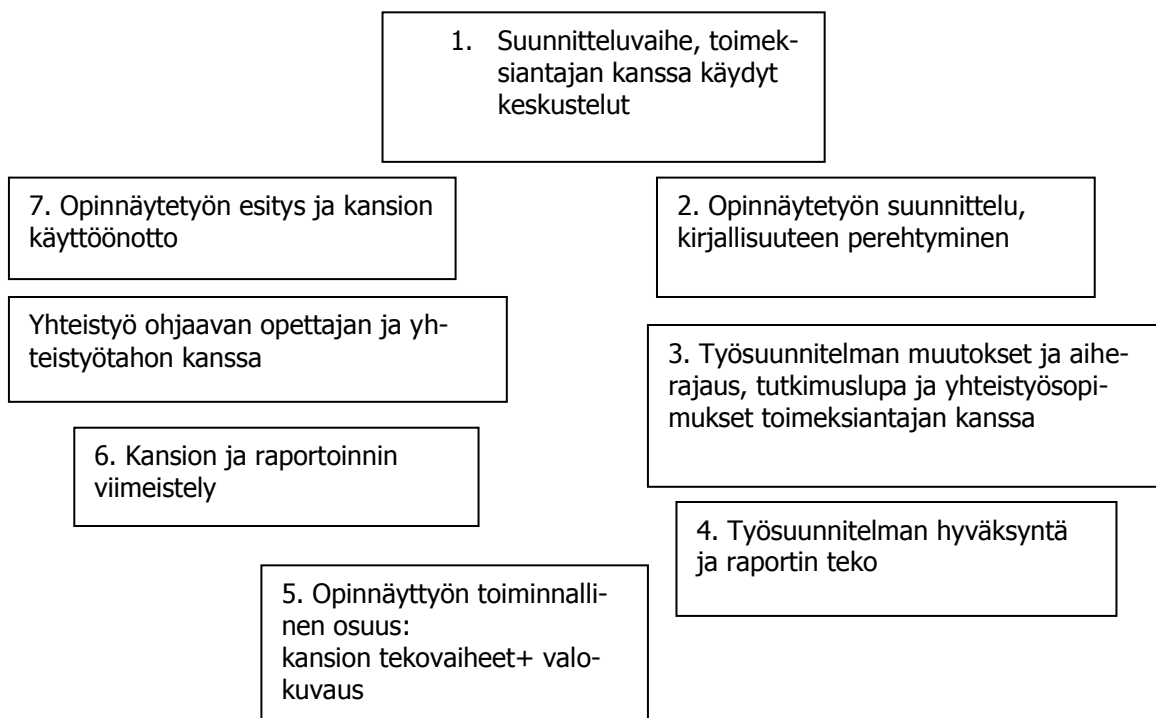
Palvelukodille on ostettu ja valmistettu itse erilaisia aistivälineitä tarpeen mukaan ja niitä säilytetään toimintatilan kaapissa. Jokainen ohjaaja voi käyttää niitä vapaasti asukkaiden kanssa. Toimintatilaan voidaan suunnitella aistiälineillä esimerkiksi rentoutushetki, tai asukkaan toiveiden mukainen aistituokio käytössä olevien aistivälineillä. Toimintatilan aistikaapeista löytyy erilaisia hajumakuu- ja aistivälineitä, soittimia, palloja, tunnustelupusseja sekä erilaisia valoja. Toimintatilassa on myös CD-soitin ja televisio, ja tilan saa tarvittaessa pimeäksi, jotta erilaisten valojen käyttö onnistuu. Toimintatilassa on rauhalliset värit ja esimerkiksi rentoutushetkeen voi käyttää säkkituoleja tai patjoja. Toimintatilassa on myös sohvia ja tuoleja. Aistivälineitä voidaan käyttää myös muissa tiloissa, kuten asukkaiden huoneissa, jos se tuntuu parhaalta paikalta toteuttaa aistielämyksiä.

Ohjaajat voivat käyttää mielikuvitustaan arkisissa tilanteissa, kuten peseytymistilanteissa. Asiakkaalle voidaan ostaa erituoksuisia suihkusaippuuita tai jos asiakas tykkää saunomisesta, niin veteen voidaan lisätä saunatuoksua, jolloin saunoessa saadaan lisää aistimusta. Suihutiloihin voidaan vaihtaa led-valolla varustettu suihkun varsiosa, valo vaihtuu veden lämpötilan mukaan. Tällainen suihku löytyy Savolanniemen yhteisestä pesuhuoneesta.

5 AISTIKANSION TUOTTEISTAMINEN

Toiminnallinen opinnäytetyö on työelämän kehittämistyö, mikä tavoittelee ammatillisella kentällä käytännön kehittämistä, ohjeistamista, järjeistämistä tai järjestämistä. Toiminnallisen opinnäytetyön toteutuksena voi olla kehittämissuunnitelma, näyttely, opas tai jokin muu tuotos, produkti tai projekti. Opinnäytetyö koostuu kahdesta osasta. Se sisältää toiminnallisen osuuden eli produktin ja opinnäytetyöraportin, eli opinnäytetyöprosessin dokumentoinnin sekä arvioinnin tutkimusviestinnän keinoin. Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksen tulisi pohjautua ammattiteorialle ja sen tuntemukselle ja näin ollen toiminnallisen opinnäytetyöraportin tulee sisältää myös niin sanottu viitekehysosuus. (Vilka & Airaksinen 2003, 6–8.)

Toiminnallisessa opinnäytetyössä pyritään tutkivaan ja kehittävään otteeseen, mutta tutkimus on enemmän selvityksen tekemistä, jolloin selvitys on tiedonhankinnan keino. Käytin raportointiosassa Silfverbergin prosessisykliä jäsentämässä ja kuvaamassa aistikansion tuotteistamisprosessia. Opinnäytetyön teeman valintaan vaikutti mielenkiinto aistikuntoutusta kohtaan ja oma työskentelyni Savolanniemen palvelukodissa työntekijänä. Tutkimuksellisen opinnäytetyön sijaan päätin toteuttaa toiminnallisen opinnäytetyön, jonka konkreettisena tuotoksena on kansio palvelukodin asukkaiden aistipulmista sekä vinkkejä aistimusten tuomiseen ja huomioimiseen arjessa. Yksi tärkeä näkökulma aihevalintaan oli se, että kansiosta hyötyvät palvelukodin ohjaajat, sijaiset sekä uudet työntekijät. Toiminnallisessa opinnäytetyössä mahdollistuu opinnäytetyöntekijälle yhdistää teoria ja käytäntö, mikä taas koetaan työelämässä tärkeänä taitona. (Kuvio 2.)

KUVIO 2. Opinnäytetyön eteneminen (Silfverberg 2007, 34–38)

Projektisykli-toimintamallin (project cycle management, PCM) avulla projekti saadaan oppivaksi erottamalla eri suunnittelu- ja toteutusvaiheet. (kuvio 2.) Projektisyklin toimintamallin ajatuksen takana on kaksi perusajatusta 1. Suunnittelu jaetaan projektin prosessin aikana kolmeen itsenäiseen tasoon. a) Projektin identifiointi- eli rajausvaiheeseen (esisuunnitteluvaihe), b) hankeasiakirjan laadintaan (projketisuunnitelmavaihe), ja c) toteutuksen aikaiseen työsuunnitteluun. Projektisyklin tarkoituksena on luoda suunnittelusta joustava ja oppiva prosessi. Suunnitelman tulee määrittellä hyödynsaajat, tavoitteet ja tavoitteiden seurantamittarit sekä menettelyt. Suunnitelmassa kuvataan myös toteutusmalli: alustava aikataulutettu työsuunnitelma, talousarvio, projektin organisointi sekä seuranta-, arviointi- ja raportointimenetelmä. 2. Jotta hankkeen toteutusvaiheessa voidaan tarpeen mukaan muuttaa toimintamalleja, on projekti ulkopuolisen arvioinnin ja seurannan tulokset syötettävä suunnitteluun. Se on mahdollista vain, jos projektilla on systemaattiset arviointi- ja seurantamenettelyt. Projektisuunnitelmasta on löydettävä arvioinnin ja seurannan tärkeimmät työkalut, eli tavoitteet ja niiden toteutumista seuraavat mittarit. (Silfverberg 2007, 34–35.)

Opinnäytetyöni rajasin koskemaan asukkaiden aistipulmien kuvaamista, kansion kokoamista ja palvelukodin aistivälineiden kokoamista. Aistit ovat jaettu viiteen ihmisen pääaistiin, näkö, kuulo, tunto maku- ja hajuaisti. Jokaista aistia on käsitelty teoriassa, mitä se merkitsee asukkaan toimintakykyyn ja miten aistipulma näkyy asukkaan toiminnassa. Savolaniemessä on paljon aistivälineitä, joita voi käyttää harjoittamaan aisteja. Aistivälineitä voi käyttää useampaa yhtä aikaa, jolloin asukas saa aistimuksia monesta eri aistikanavasta. Kansiossa on myös kerrottu vinkkejä palvelukodin henkilökunnalle, kuinka joitakin aistimuksia voidaan vähentää, esimerkiksi käyttämällä joissakin tilanteissa kuulosuojaimia asukkaalla jolla on yliherkkä kuulo.

Varsinaista kuntoutusta voi toteuttaa vain koulutettu henkilö, mutta arjen aistiharjoitteita asukkaiden kanssa voi tehdä kouluttamatonkin henkilö, kuten palvelukodin ohjaaja, avustaja tai sijainen. Kansio on koottu työaikana tehtyjen havaintojen sekä käytännön kokemuksen pohjalta, ali- ja yliherkkyyss-taulukon avulla (liite 1), sekä muiden työntekijöiden kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta. Raportointiosuus kuvaa opinnäytetyössä opinnäytetyöprosessia ja lisätä ohjaajien tietoa autistisen henkilöiden sekä kehitysvammisten henkilöiden aistipulmista, palvelukoti ympäristön muokkaamisesta sekä arjen kuntoutuksesta ja siihen liittyvistä aistimuksista. Ohjaajien ymmärrys kehitysvammaisen ja autistisen asukkaan aistipulmista auttaa huomioimaan arjessa tilanteet, jotka syntyvät aistien ali- tai yliherkkyydestä. Tavoitteena oli tehdä asiakaslähtöinen, asukkaiden omaa ääntä esiin tuova ja asukkaiden sekä ohjaajien tarpeita vastaava opinnäytetyö eli kansio.

Tässä opinnäytetyössä asiakaslähtöisyydellä tarkoitan sitä, että asukas on otettu kokonaisvaltaisesti huomioon ja jokainen asukas on otettu tasavertaisesti huomioon kansion sisältöä tehdessä. Asiakaslähtöisyys on huomioitu kansiossa myös niin, että asukkaiden tunnistettavuus on mahdollisimman pieni. Asukkaiden kuvat ja nimet on muutettu, opinnäytetyön esityksen ja viimeistelyn jälkeen tehdään muutokset. Nimet muutetaan ja kuvat lisätään, kun kansio luovutetaan palvelukodin käyttöön. Asukkaiden ”oman äänen” esiin tuominen oli myös yksi tavoitteistani. Koska palvelukodissa asuu henkilöitä, jotka eivät itse pysty kertomaan omia aistipulmiaan, on tällöin ohjaajien velvollisuus havainnoida ja tuoda tietoisuuteen aistipulmat. Havainnoinnin jälkeen on helpompi jakaa tietoa

eteenpäin niille henkilöille, jotka toimivat asukkaiden kanssa. Kansion aistini-sivut on kirjoitettu mi-nä-muodossa, ja tarkoituksena on, että asukkaat ikään kuin olisivat itse kertoneet omista aistipulmistaan.

Opinnäytetyön tarkoitus on auttaa ohjaajia huomioimaan arjessa asukkaiden aistipulmista johtuvia erityisiä tarpeita. Kansiossa pyritään kertomaan hyvin asukaslähtöisesti heidän aistipulmista ja mitä tulisi huomioida toimiessa heidän kanssaan. Kansiota tehdessä lähtökohtana oli tehdä helppokäyttöinen kansio ja saada arkeen uusi työväline ohjaajille.

Kansion työstämiseen ovat vaikuttaneet myös kestävän kehityksen periaatteet, luovien menetelmien käyttö sekä aistipulmien huomiointi arjessa toimimisessa. Aistivälineiden etsimisessä ja tekemisessä on käytetty jo olemassa olevia esineitä ja käytetty luovuutta aistimusten tuottamisessa ja ympäristön muokkaamisessa. Materiaalikustannukset ovat pysyneet pienenä ja palvelukodin varoja ei ole käytetty opinnäytetyötä tehdessä.

Ammattikorkeakoulun opinnäytetöiden odotetaan olevan työelämälähtöisiä. Opinnäytetyön toteutuksessa on käytetty tutkimuksellista otetta, se on käytännönläheinen sekä opinnäytetyö tuo esiin riittävää alan tietojen ja taitojen hallitsemista (Vilkkä & Airaksinen 2003, 10). Opinnäytetyöllä tuon esiin omaa osaamistani vammaistyön saralla ja ammatillisuutta sekä käytännönläheisyyttä aiheen valinnassa. Opinnäytetyö ei varsinaisesti ole pohjautunut mihinkään kuntoutusmenetelmämalleihin, vaan snoezelen-menetelmästä ja multisensorisesta ympäristöstä on otettu esimerkkejä.

Opinnäytetyössä vastataan seuraaviin kysymyksiin:

1. Millaisia aistipulmia palvelukodin asukkailla on?
2. Miten ohjaaja voi ottaa huomioon aistipulmat ja toteuttaa arjen aistikuntoutusta palvelukoti ympäristössä? (Kansio)

Kokosin kansion Savolanniemen palvelukodin asukkaiden aistipulmista ja käytännönvinkkeistä ohjaajille ja avustajille käytännönläheisiin ja arkeen liittyviin aistiharjoitteisiin. Aistipulmat ja aistit ovat läsnä arkipäivässä, on siis tärkeää, että ohjaajilla on tietoa ja apuvälineitä kohdata asukkaiden pulmat. Konkreettisenä tuotoksena kokosin ohjaajille kansion, jossa on koottuna 13 palvelukodin asukkaan aistipulmat sekä kerrottu teoriatietoa aisteista sekä käytännön vinkkejä virikkeelliseen ja aistirikkaan ympäristön luomiseen arkeen.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä on monta vaihetta ennen valmista lopputuotosta. Tässä toiminnallisessa opinnäytetyössä kansio eli tuote on toinen osa opinnäytetyöstä. Opinnäytetyön toisessa osassa raportointiosassa kuvaillaan tuotokseen johtanut kaavio (Silfverbergin kaavio). Kaksiosaisen opinnäytetyön puolet voivat olla joko tarkasti kaavoja seuraavia tai kekseliäitä ja luovasti toteutettuja. Usein prosessia on vaikea ennustaa ja sen vuoksi jokaisella opinnäytetyöllä onkin omanlaisensa polku. Tämä opinnäytetyö on ollut mutkainen ja vaiherikas ja sillä on omanäköisensä polku. Opinnäytetyön vaiheissa tekijällä on pitänyt olla ongelmaratkaisutaitoa ja luovaa otetta opinnäytetyöhön (Silfverberg 2007, 34).

Silfverbergin (2007, 34–38) mukaan projektin tulisi olla oppiva prosessi. Jos alkuperäinen suunnitelma ei johdakaan tavoiteltuun lopputulokseen, on suunnitelmia pystyttävä muokkaamaan uudestaan. Projektin eri vaiheissa tulee tarkastella työn tarkoituksenmukaisuutta, toteutettavuutta, vaikuttavuutta sekä tuloksellisuutta. Tämän opinnäytetyön tavoitteet ja tarkoitus on muuttunut matkan varrella, alun perin oli tarkoitus tehdä aistihuone palvelukodille.

Jotta opinnäytetyön toteutusvaiheessa tarpeen mukaan osataan muuttaa toimintamalleja, on oman seurannan ja mahdollisen ulkopuolisen arvioinnin tulokset syytettävä työsuunnitelmaan. Tämän mahdollistuu vain, jos projektilla on seuranta- ja arviointimenettelyt. Projektisuunnitelmasta on löydettävä selkeät tavoitteet ja niiden toteutumisesta seuraavat mittarit. Projektisyklin jokaisessa vaiheessa tarkastellaan projektin tarkoituksenmukaisuutta, toteutettavuutta, vaikuttavuutta sekä tuloksellisuutta. (Silfverberg 2007, 35.)

5.1 Opinnäytetyön ideointi ja suunnittelu

Aloitin opinnäytetyön suunnittelulla syksyllä 2011 (Silfverbergin projektisyklin kohdat 1.-4.) miettien opinnäytetyön aihetta. Minulla oli silloin ajatus tehdä silloiseen työpaikkaani jotakin ohjaajien ja asukkaiden avuksi aistikuntoutuksen toteuttamiseen arjessa. Aluksi suunnitelmissa oli tehdä Savolanniemen palvelukotiin aistihuone, jota niin asukkaat kuin ohjaajat asukkaiden kanssa voisivat käyttää. Suunnitelmiin tuli kuitenkin muutos keväällä 2012, erinäisten vaiheiden jälkeen koska en esimerkiksi saanut rahoitusta aistihuoneelle ja toteutuksen kanssa tuli ongelmia. Niinpä jouduin miettimään uuden suunnitelman kesällä/syksyllä 2012. Aiheena halusin pitää edelleen aistit autismi- ja kehitysvammatyössä.

Toimeksiantajalle ja opinnäytetyön ohjaavalle opettajalle aiheen muutos kävi ja suunnitelma aloin tekemään suunnitelmaa syksyllä 2012. Opinnäytetyö pysyi edelleen toiminnallisena ja aiheeksi muotoutui Savolanniemen asukkaiden aistipulmat ja niiden huomioiminen arjen aistikuntoutuksessa. Aiheen työsuunnitelmaan meni paljon aikaa ja vasta keväällä 2013 suunnitelma tuli valmiiksi ja sai hyväksynnän. Keväällä 2013 täytimme toimeksiantajan kanssa sopimus- ja tutkimuslupalomakkeet. Opinnäytetyö keskittyi palvelukodin asukkaiden aistipulmiin ja siihen kuinka ohjaajat voisivat arjen toiminnoissa huomioida asukkaat paremmin palvelukoti ympäristössä. Olin jo tässä vaiheessa perehtynyt autismin kirjon henkilön ja kehitysvammaisen henkilön aistipulmiin ja tutustunut teorialähteisiin. Heti opinnäytetyön alkuvaiheessa aloin havainnoimaan palvelukodin asukkaiden aistipulmia ja käytin aisti ali- ja yliherkkyykskaaviota apunani.

Työsuunnitelman hyväksymisen jälkeen keväällä 2013 alkoi varsinainen kansion teko, valokuvaus ja raportin kirjoittaminen (Silverberfin projektisyklin kohdat 2.-4.). Kesällä ja syksyllä 2013 jatkui lähteiden etsiminen ja raportin kirjoittaminen. Käytin asukkaiden kanssa erilaisia arkisia tilanteita hyödyksi kokeillessani esimerkiksi kuinka autismin kirjon henkilö reagoi hiustenkuivaajan ääneen, lämpimään ilmaan ja siihen kun hänen hiuksiaan kuivataan kyseessä olevalla laitteella. Samalla kun

työskentelin palvelukodissa ja tein havaintoja, kyselin myös muilta ohjaajilta mitä aistipoikkeavuuksia he ovat huomanneet palvelukodin asukkailla.

5.2 Aistikansion tuotteistus

Opinnäytetyön toiminnallinen osuus: Kansion teko vaiheet + valokuvaus (Silfverbergin projektisyklin kohta 5.). Kun työsuunnitelma oli hyväksytty ja sopimus ja tutkimuslupa saatu, alkoi varsinainen toiminnallinen osuus. Olin tehnyt jo alustavasti havainnointia palvelukodilla työskennellessäni vakituksena työntekijänä. Havainnointi tuli kuitenkin jollain tapaa raportoida ja niinpä käytin apunani päiväkirjaa ja ali- ja yliherkkyys taulukkoa. Havainnoinnissa käytettiin arkisia toimintatilanteita, joissa pystyi havainnoimaan normaalista poikkeavaa käytöstä aistimuksissa. Opinnäytetyöhön tarvittiin myös valokuvia havainnollistamaan aistivälineitä, joten niistä otettiin joitakin kuvia kansioon. Tässä vaiheessa kansion sisältöön tehtiin rajausta, ja päätin materiaalin koskevan asukkaiden perusaisteja, näkö-, kuulo-, haju-, maku- ja tuntoaisteja.

Tieteellisestä havainnoinnista puhuttaessa tulee erottaa se, että havainnointi on tarkkailua, ei vain näkemistä. Havainnointi on työläs menetelmä, ja siksi kysely ja haastattelu menetelmät ovat osittain syrjäyttäneet sen. Havainnoin kautta päästään henkilöiden luonnollisiin ympäristöihin ja sillä saadaan välitöntä suoraa tietoa yksilöiden tai ryhmien toiminnasta ja käyttäytymisestä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 207–208.)

Havainnointi on erinomainen tutkimusmenetelmä esimerkiksi silloin, kun tutkittavalla on kielellisiä vaikeuksia. Opinnäytetyössä tutkittavilla henkilöillä eli palvelukodin asukkailla oli usealla kielellisiä vaikeuksia, joten havainnointi sopi hyvin menetelmäksi. Havainnointimenetelmää on kristisoitu siitä, että havainnoija saattaa häiritä tilannetta, ja jopa muuttaa sitä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 208). Opinnäytetyössä havainnointilanteita ei erikseen järjestetty, vaan huomiot on tehty arjen toimintatilanteissa. Havainnoija eli minä olin asukkailla ennestään tuttu, joten tilanteet olivat neutraaleja eikä niissä ollut ulkopuolisia tekijöitä.

Havainnoinnin tuloksia merkitsin aisti ali- ja yliherkkyyskaavioon (Kuvio 3). Merkintöjä laitoin ylös jokaisen asukkaan arkisista tilanteista, jotta myöhemmässä vaiheessa kaikki tarvittava aineisto olisi käytettävissä. Aisti ali- yliherkkyysmerkintöjä tarvittiin siinä vaiheessa, kun kansioon oli tekeillä asukkaiden aistini-sivut.

AISTIT	+ YLIHERKKYYS	0 NORMAALI	- ALIHERKKYYS
HAJU			
MAKU			
KUULO			
NÄKÖ			
TUNTO			

Kuvio 3. (henkilön aisti yli- ja aliherkkyykskaavio)

Kansioon on otettu valokuvia palvelukodin aistivälineistä sekä aistini- sivulla on jokaisesta asukkaasta heidän kuvansa tunnistettavuuden vuoksi. Kansioon tulee myöhemmin kuvat asukkaista, tällä hetkellä niitä ei ole yksityisyyden turvaamisen vuoksi. Palvelukodin asukkaiden kuvia on mahdollista käyttää vain heidän omaa tarkoitustaan varten, ja lupia julkiseen levitykseen ei siis ole. Valokuvaukseen käytin palvelukodin omaa kameraa ja palvelukodilta löytyneitä aistivälineitä. Kuvat selkeyttävät kansiossa kerrottuja termejä ja asiayhteyksiä. Esimerkiksi kun puhutaan nystyräpallosta, kuva kertoo millainen pallo on kyseessä ja havainnollistaa käsiteltyä aihetta. Kuvat tuovat myös kansioon persoonallisuutta ja kiinnostavuutta.

5.3 Aistikansion viimeistely

Kansion ja raportoinnin viimeistely vaiheessa muokkasin kansion tekstiä (Silf verbergin projektisyklin kohta 6.). Asukkaiden aistipulmiin keskittyvät sivut ovat henkilökohtaisia ja jokaisen asukkaan aisteihin keskittyviä. Jokainen perusaisti on käyty läpi ja teksti on kirjoitettu minä-muodossa, jotta se olisi asiakaslähtöisempi ja asiakkaan omaa ääntä esiin tuova kokonaisuus. Kansio on myös ajateltu palvelun ohjaaja arjen toiminnoissa ottamaan enemmän huomioon aistipoikkeavuudet ja ymmärtämään aistipulmia erilaiselta näkökulmalta. Kansion on tarkoitettu uudeksi työvälineeksi palvelukodin arkeen. Kansiota on helppo täydentää aika ajoin esimerkiksi asukasvaihdon jälkeen.

Opinnäytetyö esitettiin tammikuun lopussa 2014 ja kansio otetaan käyttöön palvelukodilla heti sen jälkeen (Silfverbergin projektisyklin kohta 7.). Kansion yksi versio jää Savolanniemen palvelukodin käyttöön ja toinen versio koulun käyttöön. Koululle jäävässä kansiossa on asukkaiden nimet muutettu, jotta yksityisyys säilyisi. Kansion kokoamisessa tarkoitus on se, että se palvelee mahdollisimman hyvin käyttäjiä eli palvelukodin ohjaajia. Yhtenä opinnäytetyön tavoitteena Vilkan ja Airaksisen (2004, 53) mukaan on, että se erottuu muista samanlaisista töistä. Opinnäytetyö eroaa muista samankaltaisista opinnäytetöistä sillä, että se on keskittynyt tiettyjen asukkaiden aistipulmiin ja nuo tiedot on kerätty yhteen pakettiin. Muita kansiolle asetettuja tavoitteita on helppokäyttöisyys ja asukkaiden omaa ääntä/yksilöllisyyttä esiin tuova ja korostava kokonaisuus.

Kansioon on kerätty jokaisen asukkaan aistipulmat ja koostettiin yli- ja aliherkkydet. Kansioon havainnot on kirjoitettu minä-muodossa ja jokaisen asukkaan aistipulmat sopivat maksimissaan kahdelle A4:lle. Tarkoituksena oli kerätä vinkkejä aistiharjoitteisiin, joita asukkaan kanssa voi toteuttaa palvelukodin arjessa palvelukodista löytyvillä aistivälineillä. Kansioon on koottu kuvia ja ohjeita joitakin

välineitä, joita voi käyttää aistiharjoitteissa. Aistiharjoitukset toteutetaan asiakkaan arjessa, jolloin ohjaajien toiminnalla on syvempi toiminnan tarkoitus.

Sosiaali- ja terveysalalle tehtävät tuotteet ovat hyvin usein tarkoitettu informaationvälitykseen asiakkaille, organisaation henkilökunnalle tai yhteistyötahoille. Sisältö muodostuu tosiasioista, jotka pyritään kertomaan mahdollisimman täsmällisesti, ymmärrettävästi ja vastaanottajan tiedontarve huomioiden. Painotuotteet, kuten lehtiset ja esitteet ovat yleisimpiä informaation välittämisen tuotteita. Painotuotteen tekstityyliksi valitaan asiatyyli ja tekstin on auettava lukijalle ensilukemalta, sekä ydinajatuksen tulisi olla selkeä. (Jämsä & Manninen 2000, 54–57.)

Kansiosta tein selkeän ja helppolukuisen. Henkilö, joka ei ole aikaisemmin tiennyt tai tunnistanut aistipulmia ja tiennyt kuinka aistiharjoitteita voi tehdä, löytää ohjeet nopeasti ja pystyy soveltamaan niitä käytännössä. Opinnäytetyössä käyn läpi ihmisen perusaistit näkö-, kuulo-, haju-, maku- ja tuntoaistit. Käsittelen opinnäytetyössäni myös aistien yli- ja aliherkkyksiä sekä valkoista kohinaa. Vaikka opinnäytetyössä kerätään tietoa asukkaiden aistiherkkyyksistä, ei tuotteen hyödynsaajia ole suoranaisesti asukkaat, vaan hyöty tulee välillisesti ohjaajien avulla. Tuotetta suunniteltaessa tulee ottaa huomioon niin ohjaajat kuin asukkaatkin ja näin varmistetaan, että tuote ja asiasisältö vastaa tarkoitustaan (Jämsä & Manninen 2000, 45).

Tuotteen kehittelyn eri vaiheissa on hyvä saada palautetta ja arviointia. Parhaita tapoja on koekäyttää tai testata viimeistelyvaiheessa. Palaute- ja tuotteen koekäyttötilanteiden tulee olla todellisia arjen tilanteita. Viimeistelyvaiheeseen liittyy yksityiskohtien viimeistelyä, käyttö- tai toteutusohjeiden laadintaa ja huoltotoimenpiteiden sekä päivittämisen suunnittelua (Jämsä & Manninen 2000, 80–81.) Kävin näyttämässä viimeistelyvaiheessa kansiota toimeksiantajalle, joka totesi kansion olevan käytännönläheinen ja työvälineeksi soveltuva. Palautetta muilta ohjaajilta en loppuvaiheessa kysynyt.

6 POHDINTA

Opinnäytetyön lopputulokseen vaikuttavat opinnäytetyöntekijän omat näkemykset ja resurssit, kohderyhmän tarpeet, toimeksiantajan toiveet sekä oppilaitoksen asettamat tavoitteet. Opinnäytetyön arvioitavia asioita ovat muun muassa aihevalinta, idean tai ongelman kuvaus, tavoitteet, teoreettinen viitekehys ja tietoperusta. Opinnäytetyön toteuttamistapaa tavoitteiden saavuttamiseksi ja aiheiston keräämiseksi tulee arvioida lopullisessa työssä (Vilkkä & Airaksinen 2003, 157–161.)

Toiminnallinen opinnäytetyö antaa tekijälle mahdollisuuden yhdistää teorian ja käytännön siten että alan ihmisille on tiedosta jotain hyötyä (Vilkkä & Airaksinen 2003, 159). Toiminnallisessa opinnäytetyössä on helpompi tuoda esille käytännön osaamista sosiaalialalla kuin tutkimuksellisessa opinnäytetyössä. Koin valitsemani aiheen mielenkiintoiseksi, mikä antoi motivaatiota lopulta työstää opinnäytetyön valmiiksi. Opinnäytetyö tuo myös esille ammatillisuutta ja perehtyneisyyttä käsiteltävään asiaan. Myös aihevalinta oli hyvin työelämä- ja asiakaslähtöinen ja ajankohtainen.

Opinnäytetyö oli myös haasteellinen, koska lähdemateriaalia oli niukasti ja samankaltaisia töitä ei ole vielä tehty. Tarkoituksena oli kehitellä uusi työväline ohjaajille palvelukotiympäristöön, millä on merkitystä työntekemiseen, mielekkyyteen ja vähentää asukkaiden haastavuutta arjessa. Löysin silloisesta työnantajasta työlleni toimeksiantajan ja näin yhteistyötä oli helppo jatkaa eteenpäin, koska sain toteuttaa työpaikalleni uuden työvälineen.

Käytännön ja teoretiedon yhdistäminen on ollut helpompaa, koska työssä pystyin yhdistämään aisteihin liittyvän teoretiedon heti käytännön toimintaan. Aistitoimintojen ymmärtäminen ja havainnointi asukkaiden kanssa toimiessa vei aikaa, ja se vaati luovaa ja kekseliästä otetta opinnäytetyöhön. Toimeksiantaja antoi myös vapaat kädet toteuttaa kansion, joten se on mahdollistanut ongelmanratkaisukyvyyn kehittymistä. Ongelmaratkaisukyky, luovuus ja työn kehittäminen ovat sosiaalialalla tarvittavia taitoja. Sosiaalialan ammattilaiseen tulee huomioida ja edistää asiakkaansa osallisuutta ja löytää niin yksilön kuin häntä ympäröivän yhteisön vahvuudet. Sosiaalialan ammattilainen huolehtii erityisesti siitä, että heikoimmasa asemassa olevien ääni tulee kuuluviin. (Talentia.)

Opinnäytetyön teoreettinen osuus on luonut pohjaa kansiossa käsitellyille asioille ja jatkossa se voi toimia myös kansion käyttäjille lähteenä kehitysvammaisen ja autismin kirjon henkilön aistipulmiin liittyen. Kansio ja opinnäytetyö liittyvät näin ollen luontevasti toisiinsa ja tukevat toisiaan. Opinnäytetyössä on keskitytty käsittelemään mitä aistipulmat merkitsevät kehitysvammaisella ja autismin kirjon henkilöillä. Nämä kaksi käsitettä on hyvä avata lukijalle kun mietitään mihin ja kenelle kansio on koottu työvälineeksi.

Opinnäytetyö on antanut vahvistusta sille näkemykselle, että aistipulmiin on helpompi suhtautua ohjaajana kun ymmärtää miten ne näkyvät asukkailla ja kuinka voisi niihin itse ohjaajana vaikuttaa. Ohjaajilla on tietynlaiset toimintatavat arjessa ja he ovat asukkaiden parhaimpia tuntijoita, mutta aina kaikki ei toimi asukkaiden kanssa. Kansio antaa vinkkejä kuinka omaa toimintaa ohjaajana voi muuttaa, jotta arki palvelukodissa niin asukkailla kuin ohjaajilla olisi hieman helpompaa. Opinnäyte-

työn aihe herättää myös ohjaajat miettimään mitä ympäristölle ja ympäristön tuottamille aistiärsykeille voisi tehdä, jotta se olisi aistillisesti miellyttävämpi asukkaiden näkökulmasta katsottuna.

Kansio julkaistaan opinnäytetyön liitteenä, jotta opinnäytetyöstä ja kansioista saisi mahdollisimman hyvän kokonaiskuvan. Kansion käyttäjäryhmä muodostuu luonnollisesti palvelukodin ohjaajista, ja heidän avullaan asukkaista. Opinnäytetyötä sekä kansiota voi tulevaisuudessa käyttää esimerkiksi uuden työntekijän, sijaisen tai harjoittelijan perehdytyksessä.

Tulevaisuudessa voin hyödyntää saamaani tietoa autismista, kehitysvammaisuudesta ja aistipulmista työelämässä sosiaalialalla ohjaustyössä. Toiminnallinen opinnäytetyö on antanut lisätietoa toiminnan ohjaukseen, aistien ali- ja yliherkkyyksien huomioimiseen, ympäristön muokkaamiseen ja omaan toimintaan autismi- ja kehitysvammatyössä. Kansioon kerättyä teoriatietoa voidaan hyödyntää eri ympäristöissä ja eri-ikäisillä henkilöillä. Koska tieto asukkaista on saatavilla vain Savolanniemen palvelukodin henkilökunnalla, ei tietoa voida jakaa yleisellä tasolla. Ohjaajat voivat palvelukodilla jakaa ja levittää aistitietoutta eteenpäin omalla toiminnallaan ja tietämyksellään.

Opinnäytetyössä tulee tarkastella ja arvioida työn luotettavuutta ja pätevyyttä. Opinnäytetyöprosessin vaiheiden kuvaus lisää luotettavuutta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 226.) Opinnäytetyön vaiheet on kuvattu raportointiosuudessa Silfverbergin projektisyklin mukaisesti ja ne omalta osaltaan perustelevat aihevalintaa. Visuaalisia keinoja, kuten kaavioita on käytetty havainnoimaan toiminnallisen osuuden ymmärtämistä. Luotettavuutta lisää lähdeteosten tunnettavuus ja luotettavuus sekä lähdekirjallisuutena käytin mahdollisimman uusia lähteitä.

Työelämään sijoittuva opinnäytetyö tuo myös työlle luotettavuutta, koska ohjaajat voivat hyödyntää kansiota ja sen tietoa työvälineenä työssään. Opinnäytetyöntekijän tietämys palvelukodin asukkaista ja toimintatavoista sekä autismitutkimuksen käyminen ovat luotettavuutta lisääviä tekijöitä. Kansion luotettavuutta lisää se, että käytetyistä esimerkeistä osa on palvelukodin arjesta. Asukkaista kertovat aistini-sivut ovat minun sekä työyhteisön tehtyjen havaintojen tuotos. Erilaiset huomiot ovat auttaneet soveltamaan käytännön osaamista erilaisissa ympäristöissä autismin kirjon henkilöiden sekä kehitysvammaisten henkilöiden kanssa toimiessa.

Luottamuksellisuutta ja eettisyyttä lisää se, ettei palvelukodin asukkaiden henkilöllisyyttä paljasteta missään vaiheessa. Palvelukodin asukkaiden henkilöllisyys säilytettiin niin, ettei esimerkiksi kansiossa ole vielä heidän kuviaan, ja nimet ovat muutettu. Palvelukodille tulee käyttöön opinnäytetyön esityksen jälkeen viimeinen versio, jossa heidän nimet ovat kun kansio ei mene enää julkiseen levitykseen.

Opinnäytetyön jatkotutkimus ehdotuksina voisi olla muun muassa toteuttaa toiminnallisena opinnäytetyönä nyt toteuttamatta jäänyt aistihuone. Aistihuoneeseen voisi tuoda muutamia aistivälineitä lisää, ja kokoaisi esimerkiksi jokaiselle asukkaalle omat aistiuokioiden ohjeet. Palvelukotiympäristöä voisi muutenkia tutkia, jotta se olisi virikkeellisempi ja soveltuvampi eri asukasryhmille. Mielenkiintoista olisi myös tutkia sitä mitä eri asukkaat toivoisivat heidän asumisympäristöstään löytyvän.

LÄHTEET

- AYRES, A, Jean 2008. Aistimusten aallokossa. Sensorisen integraation häiriö ja terapia. Juva: WS Bookwell Oy.
- HIRSJÄRVI, Sirkka, REMES, Pirkko, SAJAVAARA, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- IKONEN, Oiva 1998. Autismi: esiintyvyys ja käyttäytyminen. Julkaisussa: HALME, Aila, IKONEN, Oiva, KEROLA, Kyllikki, KUJANPÄÄ, Sari, NORVAPALO, Päivi ja SUOMI, Alpo (toim.) Autismi. Teoriasta käytäntöön. Juva: WSOY-kirjapainoyksikkö.
- ISONIEMI, Irma 2012. Mistä apua arkeen? Tutkimus vaikeavammaisten arjen voimavaroista. Saatavissa: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/76581/lisuri00151.pdf?sequence=1>
- JÄMSÄ, Kaisa ja MANNINEN, Elsa 2000. Osaamisen tuoteistaminen sosiaali- ja terveysalalla. Vantaa: Tammi.
- KEROLA, Kyllikki, KUJANPÄÄ, Sari ja TIMONEN, Tero 2009. Autismin kirjo ja kuntoutus. Juva: WS Bookwell Oy.
- KOSKINEN, Maiju & NYBACKA, Heli 2006. Snoezelen- valkoinen huone. Snoezelen-menetelmän mukaisen aistihuoneen suunnittelu ja toteutus toiminnallisena opinnäytetyönä. Jyväskylän Ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala, toimintaterapian koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Sijainti: Jyväskylä, Jyväskylän Ammattikorkeakoulu. Kirjasto.
- KRANOWITZ, Carol Stock 2003. Tahatonta tohellusta. Juva: WS Bookwell Oy.
- LEHTINEN, Ulla, HAAPALA, Marjaana ja DAHLSTRÖM, Riitta-Maija 1993. Aistien avulla oppimaan. Helsinki: Kirjayhtymä Oy
- MANNINEN, Anja ja PIHKO, Helena 2009. Kehitysvammaisuuden syiden selvittäminen. Tavoitteena hyvä elämä. Julkaisussa: KASKI, Markus (toim.), MANNINEN, ANJA ja PIHKO, Helena. Kehitysvammaisuus. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- MANNINEN, Anja ja PIHKO, Helena 2012. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- NYLANDER, Lena 2010. Autismin kirjo aikuisiällä –kysymyksiä ja vastauksia. Vantaa: Keili Oy.
- Papunet 2013. Selkeää ja saavutettavaa viestintää. [verkkojulkaisu] Aistit ja vuorovaikutus. [viitattu 2013-5-10] Saatavissa: <http://papunet.net/tietoa/vuorovaikutus/aistit-ja-vuorovaikutus.html>
- PARTANEN, Kalle 2010. Voimaa autismin kirjon kuntoutukseen. Juva: WS Bookwell Oy.
- Savon vammaisasuntosäätiö 2013. Palvelut erityisryhmille. [verkkojulkaisu]. [viitattu 2013-5-10] Saatavissa: <http://www.savas.fi/>
- SILFVERBERG, Paul 2007. Ideasta projektiksi. Helsinki: Edita Prima Oy
- Talentia 2013. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. [verkkojulkaisu]. Ammattietiikka. [viitattu 2014-2-25] Saatavissa: http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2012.pdf
- TIMONEN, Tero E. ja TUOMISTO, Martti 1998. Autismi: käsite ja teoria. Julkaisussa: HALME, Aila, IKONEN, Oiva, KEROLA, Kyllikki, KUJANPÄÄ, Sari, NORVAPALO, Päivi ja SUOMI, Alpo (toim.) Autismi. Teoriasta käytäntöön. Juva: WSOY-kirjapainoyksikkö.
- VILKKA, Hanna ja AIRAKSINEN, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy